

Harry Salmenniemi

Uraanilamppu

Tänä yönä en nukkunut senkään vertaa kuin edellisenä, ja kun aamulla heräsin, itku meinas tulla. Unessa isä vangitsi lamppuumme linnun, joka räähky riipivästi ja hakkasi kupua siivillään. Lamppu poltti sen luurankoa myöten, ja huoneessa oli polttavan kuuma.

Kauhukuvat kiersivät mielessäni, kun kömmin sängystä. Pesin hampaat ja söin aamiaista muiden jälkeen. Teetä hauduttaessani huomasin sivusilmällä, kuinka isä käveli eteiseen työkalupakki kädessään. Hän kaivoi esiin pinsetit ja asetti huolellisesti mikroskooppisen pieniä rakeita metallinvärisen seokseen.

Kun isä laski lampun alemmaksi katosta ja rupesi sitä ruuvaamaan ja vääntelemään, äiti tuli vaatehuoneesta ja kysyi:

- Mitä se isä nyt tekee?
- Panen vähän potkua lamppuun.

— Mutta sehän menee rikki. Vai miten sinä saat paikalleen tuon, jonka juuri väänsit irti? Äiti ei tiennyt nimeä osalle, jota isä piti kädessään. Isä ei vastannut, käski vain meidän pysyä loitommalla.

Seurasin miten hän kaatoi metalliseoksen pienemmästä putkilosta laakeaan lasiastiaan niin, että se tuli melkein täyteen. Olin varma, että seoksessa täytyi olla jotakin vaarallista.

- Eikö siihen muuta laitetaakaan? kysyi äiti kun isä nosti lampun takaisin paikalleen.

Sulaa metalliseosta valui lamppua pitkin. Se putosi lattialle kiiltävinä pisaroina, jotka välkehtivät aamupäivän auringossa.

Äiti kiiruhti katkaisijan luokse.

- Nytkö päivällä sinä laitat sen päälle? isä kysyi.
- Että nähdään miten se palaa.
- Varmasti palaa. Odota vain katkosta niin katsotaan, isä sanoi. — Syödään nyt ensin.
- Syödään, äiti sanoi. — Ruoka on kohta valmista. Enää tarvitsee vain kattaa. Tulehan apuun, äiti sanoi minulle.

Menin keittiöön äidin perässä ja katselin isää, joka seisoi lampun ääressä leveästi hymyillen. Vatsaan koski, kun ajattelin lamppua ja isän suunnitelmia ja sitä, miten tyytyväiseltä hän vaikutti.

Ruokalevon jälkeen veljeni raahasi generaattorin sisään ja asetteli sen eteiseen niin että sen ohi mahtui juuri ja juuri kulkemaan.

- Toin tämän ettei jäädä katkoksen aikaan ilman sähköä, veli ilmoitti.
- Ei tässä sellaista enää tarvita, isä sanoi.
- No ei kai täällä lamput ilman sähköä pala.
- Katsohan mikä tuolta riippuu.

Veli varmisti kädellään, että generaattori pysyi pystyssä, ja nosti katseensa lamppuun.

— Se on sellainen lamppu, että kun se palaa, se tuottaa lämpöä ja valoa koko kylään. Siitä saa niin paljon sähköä, ettei tässä kunnassa enää muita lamppuja tarvitakaan.

- Vai ei tarvita enää sähköä, sanoi veli pyöritellen päätään.

Hän siristi silmiään tuskaisen näköisenä.

— Minä menen käymään vielä ulkona, veli sanoi ja kääntyi kannoillaan nopeasti kuin olisi loukkaantunut. Hän avasi oven ja käveli moottoripyörän luo ja ajoi pois.

Isä pyysi minut ja siskon lähelleen ja kuiskasi että jäisimme molemmat vaille vanukasta, jos jompikumpi koskisi lamppuun. Mutta ei meitä tarvinnut käskää, näin että siskoni pelkäsi lamppua yhtä paljon kuin minä.

Sulaa metallia valui seinällä isän puhuessa. Ohut höyryvana leijui katonrajassa käpristyvän tapetin yllä, kun isä toisti uhkauksensa.

Rivitalon takaa kulki yhteinen vesitie joelle. Samassa paikassa oli mäki, josta kelkka liukui aina avannon toiselle puolelle pitkän matkan. Rinteen luona ei ollut puita, joihin törmätä, joten siinä uskalsi laskea kovaa. Se oli ainut mäki, jossa kukaan kylän lapsista ei ollut katkaissut jäseniään.

— Tuolta tulevat ydinsotaorvot! huusivat naapurin lapset, kun näkivät meidän tulevan.

Minä ja sisko kyllä ymmärsimme, mitä he sillä tarkoittivat, mutta kuitenkin kysyimme:

— Mitkä ihmeen sotaorvot — eihän meidän vanhemmat ole kuolleet? Eikä ole sotaakaan ollut.

— Eikös Perheentuvalle olekaan viritetty semmoista lamppua?

— Mistä te sen tiedätte?

— Teidän äiti oli kaupassa sanonut meidän äidille, että teidän isä on virittänyt semmoisen lampun, että kun se palaa, näkee vaikka nuppineulan naapurin lattialta, sanoi lautamiehen tyttö ja alkoi hihittää.

Kuten aina, hän peitti hammasraudat sormillaan.

— Se kuuluu olevan uraanilamppu, sanoi lääninherran poika ja lisäsi: — Kuulin myös että ne ovat kiellettyjä, mutta minä tiesin sen jo muutenkin.

— Veli tietää aina kaikki asiat, lääninherran tytär sanoi.

— Ole sinä hiljaa, veli tiuskaisi.

— No onko teillä viritetty lamppua vai ei? kysyivät lapset yhdessä.

— On, mutta ei sitä nyt saa mennä katsomaan, kun se ei päivällä pala, sisko sanoi. — Mutta kun seuraava katkos illalla tulee, niin sitten mennään kaikki yhdessä.

Ihmettelin että siskoa ei hävettänyt, vaikka meitä näin kuulusteltiin.

Laskimme mäkeä hämärään asti, ja aina kun nousimme mäen päälle, puhuimme kylän lapsille lampusta.

— Meillä alkavat pian seinät sulaa, sisko sanoi.

Laskiessa aika kului nopeasti. Seitsemältä katulamput sammuiivat. Tiesimme katkoksen tulleen ja lähdimme juoksemaan yhtenä saattueena kotiamme kohti.

Veli käänsi laiskasti päätään, kun huusin hänen nimeään. Hän valutti sylkivanaa jalkoihinsa eikä näyttänyt siltä, että aikosi tulla kanssamme sisälle.

Juoksimme hänen ohitse ja syöksyimme eteiseen.

Heti oviaukosta näimme, että lamppu oli pantu palamaan. Se loisti katosta meitä vastaan niin kirkkaasti, ettemme voineet kuin tirkistellä sitä silmät sirrillään. Laitoin kämmenet eteen etten sokeutuisi.

— Ovi kiinni nyt heti! isä huusi pöydän päästä.

— Ei ihme jos lapset sitä säikähtävät, kun minäkään en osaa muuta kuin päivitellä, kuului kievarin vanha emäntä sanovan.

Hänen selkärankansa välähteli vihertävän ihon alla.

Kun silmät alkoivat vähän tottua, huomasimme että asunto oli täynnä naapureita. Kaikki tuijottivat lamppua, osa uskalsi jo katsella siihen suoraan. Muut sähkölaitteet eivät toimineet. Televisio oli pimeänä, mutta lamppu valaisi niin että rappaukset ropisivat katosta.

— No, tulkkaa nyt lapset vähän lähemmäs että oikein näette, puhui isä lempeästi. —
Kopistelkaa lumi jaloistanne ja tulkkaa tänne keittiöön, täältä se vasta kauniilta näyttää.

Kiersin äidin luo ja istuin hänen viereensä penkille. Vasta äidin lähellä uskalsin tarkastella lamppua kunnolla. En ollut arvannut, että se palaisi noin kirkkaasti, mutta en keksinyt siitä mitään suoranaista vikaa. Kun vielä hetken katselin, tuntui että se oli juuri oikeassa paikassa ja valaisi juuri niin kuin sen pitikin.

Naapurit kiittelivät lamppua kilpaa. Jokainen yritti sanoa jotakin kekseliästä, verrata lamppua stadionin torniin tai majakkaan. Apteekkarin rouva kehui, että lamppu valaisi ihmiset niin täydellisesti että hän saattoi nähdä ohuet suolenmutkatkin ja viimeinkin tietää, mitä syömällä muut ihmiset pysyvät niin laihoina. Kaikki hymyilivät hänelle; hän oli tavattoman lihava. Vitsailtiin ettei kylässä enää olisi kaamosta, kun meidän lamppumme valaisisi myös naapurien pihat. Sen kuullessaan isä käski minun ottaa aapisen ja mennä pihalle koettamaan, voisiko sielläkin lukea.

Minä avasin oven ja menin tienlaitaan ja aloin lukea ruotsinvihkoa kovaan ääneen.

— Huh, eipä ole tällaista ennen nähty! naapurit päivittelivät.

Isä sanoi että jos olisi nuppineula, niin sen voisi heittää vaikka kilometrin päähän metsään, sillä tällä valolla se varmasti löytyisi.

Lautamiehen miniällä oli nuppineula rinnassa, mutta kun hän heitti sen lattialle, se putosi lautojen raosta betonin sisään. Vaikka valonsäteet läpäisivät puun, ne eivät tunkeutuneet betonin läpi, ja niin nuppineulaa ei löytynyt.

— Ei se meidänkään lamppu ihan kaikkeen pysty, isä sanoi leveästi hymyillen.

Vasta kun puolen yön aikaan naapurit olivat lähteneet pois, veli tuli sisälle synkän näköisenä.

Ensin hän arasteli silmiään lampun outoa valoa vasten, mutta riisui sitten rauhallisesti kypärän päästään ja kengät jalastaan.

— Missäs kävit?

— Koulun kentällä kävin ajelemassa.

— Näkikö siellä ajella?

— Ei, kyllä siellä oli pimeä.

— No täällä ei ole.

— Eipä näytä olevan.

Isä seiso lampun alla. Valo läpivalaisi hänet niin tarkasti, että selkänikamat erotti toisistaan.

— Mikä se tuolla katon rajassa hohtaa? veli kysyi kun oli saanut kengät jalastaan.

— Arvaapas, mikä se on, isä sanoi.

Äiti hymyili taustalla. Minä join teetä ja seurasin eteisen tilannetta lämmin muki kämmenten välissä.

— En minä arvaa, veli sanoi ja meni lähemmäs lamppua.

— Älä mene niin lähelle, ettet pala.

— Onko se niin kuuma? veli kysyi.

— Tottumattoman se polttaa. Se on kuule kirkkaampi kuin stadionin valo, niin ne kaupassa sanoivat, isä naurahti. — Totta kai se on kuuma.

— Noinkohan tuo polttaisi, veli sanoi, mutta otti askelen kauemmas.

— Alkoiko pikkuveljeä pelottaa, sisko kysyi nauraen.

— No ei alkanut, sanoi veli hiljaa ja vetäytyi puhelinpöydän luokse.

Äidin taisi käydä veliparkaa sääliksi. Hän rupesi selittämään veljelle että isä aikoi laittaa lampun pihalle, jotta kaamoksesta ei enää tarvitsisi kärsiä. Vain sähkökatkosten aikaan se tuotaisiin sisälle ja silloinkin voitaisiin vaikka laittaa yläkertaan, ettei alakerrassa valo häikäisisi niin pahasti.

— Eiköhän pihalinnut tuohon totu, äiti sanoi. — Ne varmaankin tykkäävät siitä, että on aurinkoa talvellakin.

— Mitä ne eläimet ajattelevat kun niistä näkyy luut läpi, veli kysyi.

Sitä minäkin olin ajatellut.

— Kyllä eläimet siihen nopeasti tottuvat, isä sanoi.

(Harry Salmenniemen kokoelmasta *Uraanilamppu ja muita novelleja*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, 2017)